

ALDONA ANDRZEJEWSKA

Łódź

ROZPLANOWANIE PRZESTRZENNE ŚREDNIOWIECZNEGO I NOWOŻYTNEGO RYNKU BYTOMSKIEGO W ŚWIETLE NAJNOWSZYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH

Prace archeologiczne prowadzone na rynku w Bytomiu, w latach 1998 i 1999, przyniosły wiele ustaleń, pozwalających na częściową rekonstrukcję obrazu zagospodarowania bytomskiego placu targowego w średniowieczu i czasach nowożytnych, a także dane dotyczące chronologii badanej części miasta. Nowe źródła archeologiczne pozyskano w wyniku systematycznych prac wykopaliskowych oraz nadzorów nad inwestycjami liniowymi, prowadzonymi w związku z przygotowaniem do realizacji projektu modernizacji Rynku. Obecny Rynek, po wyburzeniu pierzei zachodniej oraz kamienic rozmieszczonych przy nie istniejącej ul. Piekarniczej, ma wymiary ok. 208 × 68 m, w okresie międzywojennym wynosiły one ok. 114 × 66 m.

W ramach planowanych 10 wykopów badawczych przebadano powierzchnię 665 m² w 1998 r. i 346 m² w 1999 r., w obrębie wykopu budowlanego (częściowo miejsca do niedawna zajętego przez podziemny szalet) przewidzianego na lokalizację nowej fontanny. Szczególnie interesujące odkrycia przyniosła eksploracja nawarstwień partii centralnej, północnej i wschodniej pierwotnego Rynku w obrębie wykopów nr 1, 2, 3, 8, 10 i wspomnianego wykopu pod fontannę.

Historia Bytomia, a szczególnie jego dzieje w średniowieczu zostały opisane w wielu opracowaniach, wśród których za podstawowy uznać należy zbiór przekazów źródłowych z lat 1123-

1492¹. Z racji realizowanego programu badawczego, najistotniejsze są dla nas informacje dotyczące miasta lokacyjnego, aczkolwiek nie bez znaczenia jest także nurtująca badaczy kwestia początków ośrodka grodowego i jego dynamiczny rozwój w 2. poł. XIII w., zwłaszcza teza o organizacji nowego, miejskiego ośrodka na miejscu starszej osady². Lokacja miasta dokonana w 1254 r. przez księcia opolskiego Władysława, zapoczątkowała zmiany, które zaowocowały nową organizacją przestrzeni osadniczej. Podobnie jak w okresie poprzednim, podstawą rozwoju gospodarczego miasta lokacyjnego było wydobywanie rud srebra, ołowiu i żelaza oraz wytop z nich metali. Równocześnie rozwijały się rzemiosła i handel. W 1281 lub 1282 r., po śmierci Władysława, doszło do podziału księstwa między jego synów. Ziemia bytomska przypadła Kazimierzowi. Ten pierwszy książę

¹ J. DRABINA, J. HORWAT, Z. JEDYNAK, *Bytom średniowieczny. Przekazy źródłowe (1123-1492)*, Opole 1985; W. DZIEWULSKI, *Bytom średniowieczny do końca XV wieku*, [w:] *Dzieńców Bytomia. Szkice z dziejów miasta i Ziemi Bytomskiej*, Katowice 1956; tenże, *Rozwój miasta w średniowieczu (1254-1592)*, [w:] *Bytom. Zarys rozwoju miasta*, Kraków 1979; *Szkice z dziejów Bytomia*, red. J. Drabina, „Magazyn Bytomski”, t. 6, Bytom 1984; L. IGÁLFFY-IGÁLY, *Jeszcze raz o dokumencie z 1369 roku*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Historia, z. 5, s. 47-54; J. DRABINA, *Historia Bytomia*, Bytom 1994.

² J. SZYDŁOWSKI, *Bytom, pradzieje i początki miasta*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Archeologia, z. 4; tenże, *Item Villa ante bitom...*, [w:] *Kraje Słowiańskie w Wiekach Średnich. Profanum i Sacrum*, Poznań 1998, s. 341-348.

bytomski był inicjatorem budowy zamku i murów miejskich. W 1355 r., po śmierci Bolesława, ostatniego Piasta bytomskiego, rozpoczęła się długotrwała walka o dziedzictwo pomiędzy działającymi w imieniu sukcesorów, książętami oleśnickimi i cieszyńskimi. Doprowadziła ona do podziału ziemi bytomskiej i samego miasta. Ostateczny podział Bytomia nastąpił w 1369 r.

W naszych badaniach istotne znaczenie mają dane zawarte w dokumentach z 1369 r., informujące o organizacji przestrzeni placu targowego po podziale miasta³. Granica (choć z cytowanego dokumentu nie wynika, gdzie wymienione urządzenia były zlokalizowane) dzieląca rynek na dwie części, przebiegała od ław chlebowych, przez środek wagi i dalej do ścieku. Jatki mięsne zostały w połowie rozebrane i w części oleśnickiej postawione w nowym miejscu. Również kramarze, piekarze i warzelnicy rozdzieleni równo między obu właścicieli, prawdopodobnie rozlokowali swoją działalność częściowo w innych miejscach niż dotychczas. Natomiast za ratusz, który pozostał w części miasta należącej do księcia cieszyńskiego, mieszczanie księcia oleśnickiego otrzymali 24 grzywny. Sądzić zatem należy, że funkcjonujące w Bytomiu dwie rady posiadały własne siedziby.

Zasadniczy wpływ na zmiany w rozplanowaniu przestrzeni rynku mogło mieć połączenie podzielnego Bytomia. Od 1459 r. całe miasto należało do księcia oleśnickiego, Konrada IX Czarnego, który kupił drugą połowę miasta od Wacława I cieszyńskiego⁴. Nie wiemy, czy nastąpiło już wtedy wyłonienie wspólnej rady, ławy i innych urzędów oraz czy zaszła potrzeba innego rozmieszczenia przestrzeni handlowych. Dokumenty i wzmianki z 2. poł. XV w. nie zawierają zbyt wielu informacji pozwalających na rekonstrukcję zabudowy placu. Z dokumentu księcia ziebickiego i kozielskiego Henryka I, wystawionego w 1475 r., potwierdzającego przywileje mieszczan bytomskich, dowiadujemy się o wywodzących się z dawnego zwyczaju pożyczkach, jakie bytomianie czerpali z rozlewania wina, piwa świdnickiego i miodu w piwnicy miejskiej⁵. Zarówno ratusz, jak i jego piwnice oraz inne zabudowania spłonęły w tym samym roku⁶. Nie bez znaczenia dla rekonstrukcji obrazu miasta w XVI wieku jest natomiast jego dość ogólny

opis zawarty w liście nuncjusza papieskiego Hipolita Aldobrandiniego. Nuncjusz przebywał w Bytomiu od końca 1588 do marca 1589 r. W tym czasie mieszkał w ratuszu, jedynej murowanej kamienicy w mieście, gdzie miał do dyspozycji tylko jedną salkę, w której na własny koszt musiał wstawić okna, drzwi i wybudować piec⁷.

Lokacja Bytomia, dokonana przez księcia opolskiego Władysława w 1254 r., nie od razu została zrealizowana⁸. Sądzimy, że organizacja nowego ośrodka miejskiego została zapoczątkowana dopiero na przełomie 3. i 4. ćw. XIII w., o czym świadczą zachowane najstarsze relikty zagospodarowania placu targowego. Pierwotny poziom rynku znajduje się 1,7-2,2 m poniżej współczesnej powierzchni. Jego teren opadał w kierunku wschodnim. Nawierzchnia prostokątnego placu, zorientowanego na osi wschód-zachód, utwardzona została drewnem głównie sosnowym i jodłowym. Bezpośrednio na gliniastym podłożu ułożone zostały gałęzie, poprzecznie do kierunku nachylenia terenu, cięte na odcinki dł. 1-1,5 m. Miejskami układano grubsze okrągłaki, a przestrzenie między gałęziami gdzieś tam wypełniano drobnymi kamieniami. Nie tworzyły one jednak zwartych kamiennych bruków. Plac rynkowy utwardzano w ten sposób kilkakrotnie do przełomu XIV i XV w. Powstały w tym czasie 4 nawierzchnie, rozdzielone warstwami mierzwy, co łącznie spowodowało podniesienie terenu o ok. 1,3 m. Gliniaste, nieprzeziąkliwe podłoże sprzyjało gromadzeniu się wody i powstawaniu błota. Dlatego też w okresie budowy pierwszej warstwy nawierzchni, czyli na przełomie 3. i 4. ćwierci XIII w., zaopatrzone plac w system odwodnienia. Składał się on z rynsztoka, poprowadzonego wzdłuż dłuższej osi placu, rozdzielonego, być może, już wtedy na dwa odcinki w partii wschodniej, prowadzące zgodnie z obniżeniem terenu, w kierunku ulic (obecnie Rycerskiej i Krakowskiej) wychodzących na wschód z narożników rynku. Rowy o szer. ok. 0,8 m wkopane zostały na głęb. ok. 0,4 m. od powierzchni pierwotnej nawierzchni. W okresie moszczenia drugiej nawierzchni placu, rowy solidniej wzmocniono drewnem. Boki ich oszalowano jodłowymi balami o dł. 1,6-3,2 m, szer. 0,15-0,25 m i grub. ok. 0,06-0,08 m, układanymi w dwóch lub trzech warstwach. Szalunek ten od strony wewnętrznej rowu wzmocniony został pionowymi, dębowymi i jodłowymi słupami.

³ DRABINA, HORWAT, JEDYNAK, *op. cit.*, nr 144, s. 142-145, nr 145, s. 146-148, nr 146, s. 148-149.

⁴ Tamże, nr 253, s. 220-222. Należy również wziąć pod uwagę pogląd o ostatecznym zjednoczeniu Bytomia dopiero po 1479 roku, (por. tamże, s. 245, nr 300, s. 256-257).

⁵ Tamże, nr 288, s. 247-250.

⁶ Tamże, nr 294, s. 253.

⁷ DRABINA, *op. cit.*, s. 69-70.

⁸ DRABINA, HORWAT, JEDYNAK, *op. cit.*, nr 18, s. 44-46.

Z pobranych kilkunastu próbek uzyskano 12 dat ścięcia drzew jodłowych⁹. Najstarsze elementy szalowania z drzew ściętych po 1272 i 1287 r. zachowały się w odcinku biegnącym wzdłuż osi placu. Młodsze elementy przetrwały w rozwidleniach kanału, a pochodziły z drzew ściętych w większości przypadków w 1293 r. (tylko w jednym przypadku w 1294 r.). W okresie narastania mierzwy na warstwie drugiego moszczenia nawierzchni szalowane krawędzie rozgałęzień rynsztoka wystawały ponad powierzchnię placu. Woda i nieczystości z rynku spływały do głównego kanału płytszymi, nie szalowanymi rowami. Ten system odwodnienia funkcjonował do przełomu XIV i XV w., kiedy to powierzchnię placu pokryto kamieniem brukiem. Prawdopodobnie odkryty rynsztok utożsamiać można ze ściekiem wymienionym w 1369 r., wyznaczającym granicę dzielącą rynek na część północną i południową. Niestety, drewno użyte do moszczenia nawierzchni nie nadawało się do analizy dendrochronologicznej, poza jedynym fragmentem jodłowego pnia z 1. warstwy moszczenia, który został ścięty po 1269 r. W 2. warstwie moszczenia znaleziono natomiast drewnianą kulę do gry, wykonaną z jodły ściętej po 1292 r.

W obrębie placu targowego znajdowały się drewniane, a później kamiennie-drewniane i kamienne budynki, pełniące różne funkcje, nie zawsze dla nas czytelne. Ich relikty odkryte zostały przy okazji kolejnych działań archeologów. Zapewne z początkami funkcjonowania nowego organizmu osadniczego wiązać należy najstarsze drewniane relikty, datowane na koniec XIII i XIV w., odkryte w partii zachodniej rynku, w trakcie badań prowadzonych przez Muzeum Górnośląskie w Bytomiu¹⁰. Pełniły one rolę kramów łączących funkcje handlowe i wytwórcze (wyroby ze skóry i drewna). Zakres prac archeologicznych prowadzonych w tym miejscu, a przede wszystkim

zniwelowanie znacznych partii poziomów średniowiecznych w XVII-XVIII w., nie pozwolił badaczom na dokonanie pełniejszej rekonstrukcji rozplanowania zabudowy tej partii placu.

Penetracje terenowe wschodniej i centralnej części pierwotnego placu, poczynione w latach 1998 i 1999¹¹ doprowadziły do dalszych odkryć. W obrębie nawarstwień najstarszego poziomu Rynku zarejestrowano relikty czterech kramów. Pierwszy zlokalizowany był najbliżej pierzei północnej rynku, w odległości 11,5 m od frontu kamienicy nr 11. Zachował się fragment belki podwaliny ściany południowej oraz dwie bazy z wyciętymi gniazdami na osadzenie słupów. Obie bazy wycięto z potężnych dębowych pni, formując łódkowate bryły o dł. ok. 1 m, szer. 0,38 i grub. 0,3 m. Prostokątne gniazda o wymiarach 0,14 × 0,18 m i głębokości ok. 0,1 m rozmieszczono pośrodku baz. Słupy umieszczone w tych podporach dźwigały zapewne konstrukcję dachu. Zachował się również fragment narożnego jodłowego słupa o dł. 1,2, szer. 0,15 i grub. 0,16 m., którego dwa boki zaopatrzono w pionowe pazy o szer. ok. 2,5 cm. Zachowany fragment belki podwalinowej, o dł. 1,2 m, szer. 0,16 i grub. 0,12 m nie nosił śladów wycięć poziomych paz. Sądzić zatem należy, że ściany kramu zbudowane były z dranic układanych poziomo na sztorc. Pełna konstrukcja obiektu oraz jego wymiary nie są możliwe do zrekonstruowania ze względu na stan zachowania drewna. Analiza dendrochronologiczna wykazała, że dęby, z których wykonano bazy, ścięte zostały po roku 1273 i 1274.

W odległości ok. 6 m na południowy-wschód odnotowano drugi relikty kramu. Czytelne elementy konstrukcyjne to fragment podwalinowej, jodłowej belki (drzewo ścięte po 1287 r.) o dł. 1,8 m, szer. 0,2 i grub. 0,27 m, stabilizowanej w podłożu sześcioma kołkami wbitymi po trzy w równych odległościach wzdłuż jej dłuższych krawędzi. Wyznaczała ona przebieg ściany zachodniej obiektu. Prawdopodobnie jednym z jej elementów konstrukcyjnych był fragment jodłowej dranicy, o dł. 2, szer. ok. 0,16 i grub. ok. 0,04 m, odnalezioną wewnątrz obiektu. Jodła ścięta została po roku 1284. Podwalina ściany południowej (dł. 5,8 m), składała się z sześciu odcinków sosnowych belek o dł. 0,6-1,2 m, szer. 0,28 i grub. 0,25-0,28 m, łączonych w ciąg na zakładkę. Nie zachowały się

⁹ M. KRAPIEC, E. SZYCHOWSKA-KRAPIEC, *Wyniki analizy dendrochronologicznej prób drewna ze stanowiska Bytom-Rynek*, mps w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

¹⁰ I. WÓJCIK, D. PODYMA, *Rezultaty pierwszego sezonu badań wykopaliskowych zachodniej pierzei rynku w Bytomiu, województwo katowickie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1993 roku*, Katowice 1997, s. 138-145; tychże, *Rezultaty drugiego sezonu badań wykopaliskowych zachodniej pierzei rynku w Bytomiu, województwo katowickie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1994 roku*, Katowice 1997, s. 171-179; I. WÓJCIK, *Bytomski rynek w świetle badań archeologicznych*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu”, Historia, z. 7, Bytom 1997 r.; D. PODYMA, *Sprawozdanie z trzeciego sezonu badań na rynku w Bytomiu, województwo katowickie*, [w:] *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1995 roku*, Katowice 1998, s. 122-124.

¹¹ A. ANDRZEJEWSKA, *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na Rynku Starego Miasta w Bytomiu, woj. śląskie w 1998 i 1999 roku*, mps w archiwum Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Katowicach.

żadne inne szczegóły konstrukcyjne, pozwalające na rekonstrukcję ścian obiektu i jego zadaszenia. Niewykluczone, że obiekt ten był podzielony wewnętrznymi ścianami na mniejsze komory.

Na kolejne drewniane elementy, związane z początkami zagospodarowania rynku, natrafiono w odległości ok. 6 m na południe od wyżej opisanego, w wykopie sondażowym. Niestety, zakres prac prowadzonych w tym miejscu nie pozwalał na szersze rozpoznanie zalegających tutaj reliktyw. Trudno jest jednoznacznie przesądzać, czy luźno rozmieszczone zawalisko pięciu okraglaków, o dł. 1-1,2 m, średn. 0,08-0,12 m, może stanowić pozostałość budynku. Z pobranych do analizy dendrochronologicznej dwóch próbek drewna dębowego i jodłowego uzyskano datę dla jodły, wskazującą na ścięcie pnia po 1277 r.

Następny obiekt odnotowano w odległości ok. 8 m od poprzedniego. Rozdzielał je rów odwadniający, ułożony na osi N-S placu. Relikty omawianego, czwartego z kolei drewnianego kramu, to odcinek belki podwalinowej ściany zachodniej, o dł. ok. 2 i średn. ok. 0,16 m, oraz odcinek analogicznej belki ściany południowej, o dł. 1,5 m i średn. ok. 0,12 m, a także zawalisko ściany południowej składające się z trzech okraglaków o dł. ok. 1,5 m i średn. ok. 0,1 m. Prosto ucięte belki podwaliny ułożono na styk, tworząc południowo-zachodni narożnik kramu. Niestety, nie zachowały się pełne odcinki poziomo układanych okraglaków ściany południowej. Dlatego też nie wiemy, jakie rozwiązania konstrukcyjne zastosowano w łączeniu ścian w narożnikach obiektu. Na podstawie analizy dendrochronologicznej wiadomo, że jodła, z której wykonano podwalinę pod ścianę zachodnią, ścięta została po 1271 r., a dwa okraglaki południowej ściany to pnie dębowe ścięte po 1237 i 1251 r. Niestety, nie znamy pełnych wymiarów kramu. Wiadomo jedynie, że został on ułożony w sąsiedztwie wspomnianego wcześniej rowu odwadniającego, w miejscu z którego dodatkowo poprowadzono doń mniejszy kanał. Kanał ten w bezpośrednim sąsiedztwie opisywanego obiektu nakryto pomostem. Zachowały się 3 równoległe legary, ułożone skośnie do osi dłuższej rowu, w odległościach co 0,3 m. Wykonano je z jodłowych okraglaków średn. ok. 0,12 m, z których jeden miał dł. 1,8, a dwa 2,2 m. Jedna z jodeł ścięta została po 1275 r.

Obserwowana w wykopach badawczych sytuacja stratygraficzna oraz zachowane pozostałości obiektów identyfikowanych jako kramy czy budy o funkcjach handlowych, pozwalają na próbę dokonania je-

dy nie częściowej rekonstrukcji rozplanowania przestrzennego wschodniej partii placu targowego w 3. ćw. XIII w. i początkach XIV w. Jako budulca używano głównie drewna jodłowego oraz dębowego. Kramy zagłębiano w podłożu na grubość belek podwaliny. Na podstawie zachowanego fragmentu słupa narożnego kramu nr 1, można przyjąć, że jego ściany wzniesiono z zastosowaniem konstrukcji sumikowo-łątkowej. Obiekt ten mógł być wyposażony w podcień, którego zadaszenie oparto na dwóch słupach posadowionych na solidnych drewnianych bazach. Niestety, stan zachowania drewnianych elementów nie daje możliwości określenia wymiarów kramów. Uwagę zwraca rozlokowanie badanych reliktyw w różnych niemal odległościach, wynoszących 6-8 m. Niewykluczone, że między nimi przebiegały, ze wschodu na zachód, szerokie przejścia. W tym czasie dwukrotnie drewnem utwardzono nawierzchnię rynku.

W 1. ćw. XIV w. omawianą część placu wyłożono 3. warstwą drewna, miejscami uzupełnianą kamieniami. Pokryła ona również miejsca lokalizacji poprzednio użytkowanych obiektów. Zasypano również odnogę rynsztoka, biegnącą w kierunku ul. Krakowskiej. Pozostawiono odpływ ciągnący się ul. Rycką. W obrębie badanego obszaru nie natrafiono na pozostałości zabudowy.

W 2. poł. XIV w. plac pokryto kolejną, 4. warstwą drewna i kamieni. Podobnie jak poprzednie, również i ta nawierzchnia miała raczej charakter kiepskiej izolacji od mokrego podłoża. Warstwy błota nasyczone gnijącymi resztkami pożywienia, ścinkami skór, drewnianymi wiórami, odchodami zwierzęcymi oraz innymi szczątkami organicznymi dość szybko narastały, tworząc w efekcie maziste podłoże. W obrębie badanych wykopów natrafiono na ślady wyłącznie jednego obiektu (nr 5), ułożonego po stronie południowej rynsztoka. O konstrukcji kramu nr 5, zlokalizowanego w miejscu wcześniej funkcjonującego kramu nr 4, niewiele wiadomo. Zachowała się wyłącznie dębowa podwalina, wykonana z prostokątnych w przekroju belek o wymiarach 0,2 × 0,32 m. Odsłonięto w całości podwalinę (dąb ścięty w 1356 r.) wschodniej ściany obiektu, o długości 3,8 m, oraz częściowo ścian południowej i północnej. W narożnikach belki nie były przewiązane. W warstwie wypełniska natrafiono na fragment dna beczki, wykonanego z dębowej dranicy, pozyskanej z drzewa ściętego po 1392 r. Drewno pochodziło z północnej części ziem polskich. Być może, jest to pozostałość beczki, która dotarła do Bytomia wypełniona solonymi śledziami. Opisany kram funkcjonował jeszcze na początku XV w.

Rekonstruowany na podstawie źródeł archeologicznych XIV-wieczny obraz przestrzeni placu targowego może być w pewnym stopniu wyrazem zmian, jakie nastąpiły po podziale miasta w 1369 r. Książęta Konrad II oleśnicki i Przemysław I cieszyński ustanowili m.in. nowy porządek zagospodarowania rynku. Z dokumentów wystawionych 26 stycznia 1369 r., dowiadujemy się, że jatki mięsne ulokowane w części północnej przypadającej Konradowi, prawdopodobnie ze względu na ich niedogodne położenie, miały być rozebrane i postawione w innym miejscu. Skoro kramarze, piekarze i warzelnicy mieli pozostać po połowie w każdej części miasta, musiała również nastąpić zmiana własności działek miejskich oraz kramów, bud i ław rozlokowanych w rynku. W świetle tych wydarzeń nie dziwi, stwierdzona w trakcie badań terenowych partii wschodniej i centralnej Rynku, niewielka liczba pozostałości obiektów datowanych na XIV w. Część z nich, użytkowana jeszcze w okresie przed podziałem miasta, w trakcie reorganizacji przestrzeni rynkowej ulec mogła całkowitej rozbiórce. Nowe budowle lokowano w innych miejscach. W 2. poł. XIV w., znaczna część wschodniej partii Rynku, prawdopodobnie nie była zajęta przez trwałą zabudowę. Niewykluczone, że w miejscu tym ustawiano budy i ławy o lekkiej naziemnej konstrukcji, których pozostałości nie zachowały się do naszych czasów.

Na początku XV w. obszar placu targowego wyrównano i pokryto trwalszą kamienną nawierzchnią. Zasypano wtedy rynsztok, formując w kamiennym bruku podłużne spływy dla wody. Kolejne zachowane relikty drewnianej zabudowy datowane są na 4. ćw. XV w. Nie znaczy to wcale, że nie znajdowały się tutaj wcześniejsze XV-wieczne obiekty handlowe. We wrześniu 1475 r. spłonęło miasto¹². Ocalał, prawdopodobnie jako jedyna budowla, murowany kościół parafialny. Odbudowa Bytomia wiązała się zapewne z koniecznością przeprowadzenia prac porządkowych. Z rynku usunięto zgłiszczą zabudowy wraz z nawarstwieniami narosłymi na bruku. Po pożarze wzniesiono kolejne drewniane obiekty handlowe. Na ich rozplanowanie mogło mieć wpływ ostateczne połączenie miasta w 1479 r.

W obrębie rozpoznanej wykopaliskowo przestrzeni rynku, zachowały się dwa ciągi podpiwniczonych kramów. Pierwszy ciąg, ulokowany na osi wschód–zachód, zlokalizowano w odległości ok. 23,5 m na południe od frontu kamienicy nr 11 w pierzei północnej

i ok. 31 m na zachód od pierzei wschodniej. Zarejestrowano 3 pomieszczenia. Odsłonięto częściowo ściany południowe i północne, a na całej długości wyłącznie dwie zachodnie ściany piwniczek (numerowanych od wschodu) kamer nr 1 i 3 oraz wschodnią kamerę nr 2. Długość każdej ze ścian wynosiła ok. 1,8 m. Wykonano je z poziomo układanych jodłowych półwałków o średn. 0,08-0,12 m i dł. ok. 1,8 m. Końce ich zaciosano na płasko. W narożnikach ulokowano pionowe słupy o grub. 0,08 × 0,1 m, z pazami w dwóch bokach, w które wpuszczono poziome elementy ścian. Narożne słupy posadowiono w gniazdach wyciętych w narożnikach podwaliny. Średnica belek podwalinowych wynosiła ok. 0,14 m. Dwa z odsłoniętych pomieszczeń piwnicznych (nr 1 i 3) wyposażone były w podłogę z dranic. Piwniczki zagłębiono w podłoże na ok. 0,8 m. W ścianach kamery nr 1 zachowało się 5 półwałków, w ścianach pozostałych obiektów po 3. Z kilku prób drewna uzyskano w wyniku analizy dendrochronologicznej trzy daty, dotyczące kamery nr 1. Dwa z półwałków wykonano z pni jodłowych ściętych po 1478 r., natomiast, również jodłowy, materiał na dno zalegającego w piwnicze cebrzyka pozyskano po 1472 r.

Drugi ciąg kramów, ulokowany na osi północ–południe, znajdował się ok. 7 m na południe od wyżej opisanego. Zarejestrowane zostały 3 kamery o wspólnych ścianach działowych. Odsłonięte partie budowli to zagłębione na ok. 0,6 m podpiwniczenia. Zostały one wybudowane z zastosowaniem konstrukcji szkieletowej. Ślady nadpalenia dranic i słupów wyraźnie wskazują na przyczynę zniszczenia obiektu. Konstrukcję ścian oparto na nieprzewiązanej w narożnikach podwalinie, wykonanej z ociosanych dębowych belek grub. 0,1 i szer. 0,12-0,14 m. Na podwalinie ułożono belki przyciesi o średn. ok. 0,26 m i dł. 2,1-2,2 m., wyciosane z dębów ściętych w latach 1418 i 1479-1488. Wyznaczały one kwadratowe przestrzenie pomieszczeń o długościach ścian 1,8 m. W narożnikach przyciesi połączono na „nakładkę”, a następnie w miejscach tych, w wyciętych gniazdach posadowiono pionowe, obrobione w kwadrat słupy o boku ok. 0,10 m. Ściany wykonano z dębowych i sosnowych dranic, dartych z pni ścinanych w latach 1409-1484, pionowo dostawianych do zewnętrznej krawędzi podwaliny. Wykonano analizy dendrochronologiczne kilkunastu prób, pobranych z każdego zachowanego elementu konstrukcyjnego oraz z wszystkich klepek i fragmentów dna oraz dekła dębowej beczki, zalegającej w piwnicze środkowej kamery, oznaczonej

¹² DRABINA, HORWAT, JEDYNAK, *op. cit.*, nr 294, s. 253.

nr 2. Również i w tym ostatnim przypadku uzyskane daty określają szeroką rozpiętość chronologiczną zastosowanego materiału. I tak są to fragmenty pochodzące z dębów ściętych po 1307, 1354 i 1423 r., a głównie w latach 1469–1495. Rozkład prób w konstrukcji kramów wyklucza możliwość budowy obiektu w 1. poł. XV w. i następujących dalej napraw, szczególnie nasilonych w końcu XV w. Słupy nośne konstrukcji dachu oraz belki podwaliny datowane są na 3. i 4. ćw. XV w., dranice ściany zachodniej natomiast na lata 1409, 1411, 1418, a jedna ze ściany południowej na czas po 1484 r. Również ruchomy materiał zabytkowy pozyskany z wypełnisk obiektów, podobnie jak z wypełnisk komór ciągu pierwszego, datowany jest generalnie na 2. poł. XV w. Sądzić zatem należy, że dranice mogły być darte z wcześniej ściętych i sezonowanych drzew, a niewykluczone też, że wykorzystano starszy budulec, pozyskany nawet z rozbiórki innych budynków. Próby pobrane z beczki wykazały, że najstarszymi są tylko jedna klepka i fragment pokrywy, a pozostałe klepki oraz dno to elementy datowane na 3. i 4. ćw. XV w. Bardziej zatem prawdopodobne wydaje się, że i w tym przypadku wykonano niektóre części beczki ze starszego materiału. Nadpalone elementy konstrukcyjne opisanych ciągów kamer oraz zdeponowana w ich obrębie warstwa spalenizny, to zapewne skutek kolejnego pożaru, który strawił miasto w roku 1515¹³.

Przedstawione drewniane obiekty zabudowy przestrzeni rynkowej, funkcjonujące w średniowieczu, nie stanowią przykładów rozwiązań konstrukcyjnych odmiennych od znanych, z tego okresu, z innych miast śląskich¹⁴. Nie jest natomiast możliwa identyfikacja prowadzonej w nich działalności rzemieślniczej i handlowej, istotna dla pełniejszego poznania reguł zagospodarowania placu targowego. Częściowo zachowane poziomy użytkowe kramów nie zawierały bowiem charakterystycznych zabytków. W tym miejscu zaznaczyć wypada, że w warstwach mierzwy zachowały się liczne fragmenty wyrobów skórzanych, drewnianych, ceramicznych i metalowych dających obraz zajęć wytwórczych bytomian. Na uwagę zasługuje wyjątkowo duża koncentracja w północno-

wschodniej partii placu, w nawarstwieniach XIV-wiecznych, ceramicznych i drewnianych miseczek i talerzy, niespotykana w innych częściach rynku. Hipotezę o istnieniu w tym rejonie obiektu, gdzie kupujący i sprzedający mogli coś zjeść na ciepło, potwierdza również analiza kości zwierzęcych¹⁵. Wśród nich znaczną ilość stanowiły fragmenty bydłęcych i świńskich łopatek oraz żeber, noszące ślady obróbki termicznej, cięte na jednakowe, jakby normowane porcje na jedną osobę.

Schyłek średniowiecznej fazy zabudowy bytomskiego placu targowego nastąpił w okresie odbudowy miasta po pożarze. W tym czasie plac wyrównano i utwardzono kolejnym kamiennym brukiem. Pozostałości obiektów, które powstawały w obrębie placu targowego po 1515 r., odkryte zostały w jego partii wschodniej oraz centralnej, bliższej pierzei północnej. W tym ostatnim miejscu, w dwóch wykopach badawczych oraz w wykopach rozbiórkowych szaletu miejskiego i instalacji kanalizacyjnej, odkryto relikty piwnic pięciu budynków. Prace eksploracyjne w pełnym zakresie objęły dwie budowle, jedną zidentyfikowano jako ratusz, a drugą oznakowano roboczo numerem 2. Budynek nr 1, ze względu na przebiegającą ponad jego relikdami asfaltową jezdnię, wyeksplorowano częściowo, ale w stopniu pozwalającym na rozpoznanie rzutu piwnicy. Kolejny budynek, oznakowany numerem 3, nie był, niestety, dostępny dla prac archeologicznych. Jego obecność została stwierdzona na podstawie obserwacji zachowanych partii ściany północnej i narożników północno-wschodniego i północno-zachodniego, odsłoniętych w południowym profilu wykopu 1. Relikt czwartego budynku zachował się w szczątkowej formie w wykopie rozbiórkowym podziemnego szaletu.

Ściany piwnic, o grub. 0,45–0,61 m, wykonane zostały z łamanego kamienia pozyskanego ze skał wapiennych i dolomitowych. Miejscami w partiach fundamentowych znajdowały się większe kamienie eratyczne. Od strony wnętrza piwnic lica ścian murowano warstwowo, na zaprawie piaskowo-wapiennej, o barwie beżowo-białej i jasnoszarej. Zachowane fragmenty sklepień kolebkowych również wymurwane były z kamienia. Jedynie w dobudowanym skrzydle ratusza, wezłowią koleby oparte na ścianie

¹³ DRABINA, *op. cit.*, s. 70.

¹⁴ J. PIEKALSKI, *Budownictwo z drewna w późnośredniowiecznym Wrocławiu*, „Acta Historica Polona”, t. 1, 1995, s. 107–125; tenże, *Początki budynków o konstrukcji szkieletowej na terenie Środkowej Europy*, tamże, t. 3, 1996, s. 73–86; tenże, *Forma i konstrukcja budynków*. [w:] *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więzienniej 10–11 we Wrocławiu*, Wrocław 1999, s. 37–42.

¹⁵ D. MAKOWIECKI, *Ekspertyza archeozoologiczna szczątków kostnych z Bytomia, stan. 2*, [w:] *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na Rynku Starego Miasta w Bytomiu, woj. śląskie w 1998 i 1999 roku*, mps w archiwum Wojewódzkiego Oddziału Służby Ochrony Zabytków w Katowicach.

południowej pomieszczenia piwnicznego, wykonano z cegieł ($79-88 \times 115-116 \times 269-272$ mm). Z zagruzowanych rumoszem kamiennym pomieszczeń piwnic ratusza wydobyto cegły ($71-75 \times 115-135 \times 261$, $81-85 \times 115-135 \times 245-268$, $90-95 \times 115-135 \times 260-269$ mm) oraz sklepieniówki ($74 \times 171 \times 201$ mm) i fragmenty żebrowek sklepiennych. Materiał ten mógł stanowić zawalisko ścian i sklepień pomieszczeń wyższych kondygnacji. Poziomy użytkowe piwnic znajdowały się na głęb. 1,8-2,2 m poniżej XVI-wiecznej nawierzchni placu.

Sądzić należy, że najwcześniej rozpoczęto budowę ratusza, na którego pozostałości natrafiono w odległości ok. 21 m od zabudowy pierzei północnej Rynku, u wylotu obecnej ul. Podgórznej. Początkowo siedziba rady mieściła się w niewielkim obiekcie. W trakcie badań odkryto jednotraktowe podpiwniczenie, o wymiarach $45 \times 12,3 \times 4,1 \times 11,8$ m, wybudowane na planie nieregularnego prostokąta, ułożone dłuższymi ścianami na osi E-W. Piwnica składała się z trzech pomieszczeń: zachodniego o wymiarach $2,58 \times 4,35 \times 3,02 \times 4,47$ m, środkowego ($1,82 \times 3,40 \times 2,44 \times 1,68$ m) i wschodniego ($3,08 \times 3,65 \times 3,00-3,55$ m). Od strony południowej do podziemia prowadziło wejście schodami bezpośrednio z rynku. Zapewne już około połowy XVI w. ratusz powiększono dobudowując do jego szczytowej, wschodniej ściany, nową część o wymiarach $6,3 \times 6,6$ m. Składała się ona z dwóch pomieszczeń: jednego o wymiarach $3,6 \times 5,2$ m, ułożonego na przedłużeniu traktu starszej części ratusza i drugiego o wymiarach $1 \times 5,2$ m, wysuniętego na południe, pełniącego funkcję klatki schodowej, prowadzącej zarówno bezpośrednio na rynek, jak i na wyższą kondygnację. Wyjście na rynek zostało później zamurowane i do piwnicy można było dostać się wyłącznie schodami z wyżej położonej kondygnacji. Między piwnicami obu części ratusza nie było połączenia.

W czasie rozbudowy siedziby rady rozpoczęto budowę kolejnych obiektów. Budynek nr 1 zlokalizowano w odległości ok. 3 m na północny-wschód od młodszego skrzydła ratusza. Zachowany relikw partii podziemnej, ułożony na osi wschód-zachód, pierwotnie o wymiarach $4,5 \times 5$ m, powiększony został o aneks dobudowany po stronie północnej. Z uwagi na ograniczony zasięg wykopów, aneks rozpoznano w niepełnym zakresie. Odkryto jego wschodnią ścianę o długości 1,8 m oraz odcinek ściany północnej.

Relikt budynku nr 2 odkryto po wschodniej stronie budynku nr 1, w odległości 2,2 m. Zachowana

część podziemna składała się z dwóch pomieszczeń, z których jedno uznać należy za pierwotne a drugie za dobudowane później. Do części starszej, o wymiarach 5×6 m, ułożonej na osi E-W, początkowo od strony zachodniej prowadziło wejście drewnianymi schodami, bezpośrednio z rynku. Później otwór drzwiowy w ścianie zachodniej piwnicy zamurowano a nowy ułożono w ścianie północnej. Prowadził on do aneksu dobudowanego po stronie północnej, przez który kamiennymi schodami prowadziło wyjście, również bezpośrednio na płytę rynku.

Budynek nr 3 wzniesiono po stronie południowej budynku nr 2, w odległości 1,4 m. Jego obecność została stwierdzona na podstawie obserwowanego w profilu wykopu 1., zewnętrznego lica północnej ściany długości 5,4 m i dwóch narożników. Ze względu na ograniczoną możliwość powiększenia badanego obszaru, rozpoznanie zachowanych relikw nie było możliwe. Stwierdzono jedynie, że między budynkiem 2. i 3. pomieszczona została niewielka piwniczka-schowek o wymiarach $1,4 \times 2,5$ m, dostępna z piwnicy budynku 3. przez wtórnie przekuty otwór o szer. ok. 0,6 i wys. ok. 0,96 m. Piwniczkę przykryto ceglany, kolebkowym sklepieniem opartym w gniazdach wyrobionych w licach ścian zewnętrznych sąsiadujących ze sobą budynków. Ściany szczytowe opisanego relikwu wykonano z łamanego kamienia. Użyto twardej wapienno-piaskowej zaprawy. Wysokość schowka wynosiła 1,23-1,44 m.

Negatywy ścian fundamentowych kolejnego budynku (nr 4) zarejestrowane zostały w wykopie rozbiórkowym, w odległości ok. 6,5 m na południe od budynku nr 1. Szansa na przebadanie znajdujących się tam relikw przypadła w okresie budowy podziemnego szkieletu.

Na podstawie zachowanych relikw nie można dokonać rekonstrukcji brył budowli jak również określić ich funkcji. Wyjątek stanowi jedynie dwuczłonowa budowla, której przeznaczenie jednoznacznie określają renesansowe kafle płytowe z napisem RAT, pochodzące ze starszej części budynku. Skalę związków przestrzennych zespołu murowanych budynków administracyjno-handlowych bloku śródmiejskiego w Bytomiu wiązać należy z uwarunkowaniami gospodarczego bytu miasta. Wyczerpanie złóż srebra miało znaczący wpływ na kondycję finansową mieszczaństwa oraz ich możliwości inwestycyjne. Na podstawie odkrytego w piwnicy ratusza ruchomego materiału zabytkowego oraz układu sekwencji stratygraficznych nawarstwień ziemnych, sądzić należy, że

najpóźniej w 2. poł. XVII w. obiekt ten uległ zniszczeniu w wyniku pożaru. Pozostałe budynki funkcjonujące do końca tego stulecia, również uległy spaleniowi. Części nadziemne uprzątnięto, teren splantowano i utwardzono kamiennym brukiem.

Murowane obiekty nie przejęły całkowicie funkcji handlowych. Obok nich nadal użytkowano drewniane kramy, o czym mogą świadczyć kolejne znaleziska. W miejscu lokalizacji opisanego wcześniej drugiego ciągu kamer w 1. poł. XVI w. funkcjonował kolejny obiekt (nr 6). Jego pozostałość, to fragment kamiennego fundamentu oraz 3 podstawy-bazy z drewna sosnowego ($20 \times 31 \times 39$ cm), z wyciętymi gniazdami na osadzenie słupów, prawdopodobnie podtrzymujących konstrukcję dachu. Słupy znajdowały się wewnątrz kramu, ułożone wzdłuż osi N-S, w rytmie co 1,3 m. Odsłonięte odcinki ścian zachodniej i północnej, o długościach 3,8 i 3,6 m, nie dają podstaw do określenia pełnych wymiarów obiektu. Fundament, szer. 0,4 m, wys. ok. 0,4 m, posadowiony 0,2 m poniżej gruntu, wykonany został z dwóch warstw nieregularnych kamieni wapiennych spajanych gliną. W wystającej ponad poziom gruntu górnej warstwie kamieni uformowano zagłębienie na osadzenie sosnowych belek przyciesi. W zachowanych fragmentach spróchniałego drewna nie zaobserwowano otworów na osadzenie elementów konstrukcyjnych ścian.

Kolejny kram (nr 7), w rzucie o rekonstruowanych wymiarach $3,8 \times 4,7$ m i ułożony na osi E-W, zajął miejsce poprzedniego w 2. poł. XVI w. Zachowały się z niego odcinki zwęglonych belek przyciesi, a także rumosz polepy i zwęglonego drewna w zawalisku ścian. Kram ten posiadał podcień, ułożony po stronie zachodniej. Zadaszenie oparto na trzech słupach o średn. ok. 0,26 m, rozmieszczonych w odstępach ok. 1,2 m, osadzonych w ziemi na głębokość 0,4-0,6 m. Podłoże pod zadaszeniem wybrukowano drobnymi kamieniami. Konstrukcja ścian nie jest znana.

Blżej pierzei wschodniej rynku, w odległości ok. 22 m od frontowej ściany kamienicy nr 14, odkryty został relikw jesszcze jednego budynku, funkcjonującego w 1. poł. XVI w. Odnotowano odcinki ścian południowo-wschodniego narożnika piwniczki, zagłębionej w podłoże na 1,4 m. Wykonano je z nieregularnych kamieni wapiennych, eratyków i miejscami gruzu ceglanego, łączonych zieloną tłustą gliną. Z konstrukcji ścian wyższej kondygnacji pozostała warstwa pożarowa. Wiadomo jedynie, że budynek składał się z kamiennego podpiwniczenia i drewniano-glinianej partii naziemnej. Niedostatecznie rozpoznano zachowane

relikty ze względu na zbyt bliską lokalizację studni, co w efekcie nie pozwoliło na określenie funkcji obiektu.

W 2. poł. XVI wieku we wschodniej części rynku, w miejscu lokalizacji opisanego wyżej obiektu, ułożono cylindryczną studnię o średnicy wewnętrznej 1,5 m. Cembrowina wykonana została z łamanego kamienia pozyskanego ze skały dolomitowej, łączonego twardą wapienną zaprawą. Studnia zasypała została w końcu XVIII w.

W odległości 6 m na zachód od studni odkryto, datowaną na XVII/XVIII – 1. poł. XIX w., podstawę wagi, wykonaną z łamanego kamienia wapiennego, spajanego twardą wapienną zaprawą. Miała ona wymiary $6 \times 6,2$ m i była zagłębiona w podłoże na ok. 0,7 m. Obserwacje dokonane w wykopach sondażowych pozwalają na stwierdzenie, że podstawa nie była zamknięta ścianami. Prawdopodobnie waga ułożona pośrodku, znajdowała się pod zadaszeniem opartym na konstrukcji nośnej urządzenia.

Odkryte w badanej partii rynku bytomskiego pozostałości zabudowy, zapewne o funkcji administracyjno-handlowej, nie dają podstaw do rekonstrukcji pełnego programu zagospodarowania przestrzennego placu targowego w okresie nowożytnym. Zasadnicze zmiany, jakie nastąpiły w tym czasie, to pojawienie się w centralnej partii placu budowli wykonanych z trwalszego budulca. Być może, określanie ich mianem bloku śródrynkowego nie jest adekwatne do ich programu przestrzennego. Przypuszczać możemy jedynie, że dążenia bytomian do podniesienia rangi miasta zaowocowały wzniesieniem bardziej okazałych budynków mieszczących siedzibę rady i inne urzędy oraz sukiennice i kramy bogatych kupców. Niestety, skala tych inwestycji wyraźnie odbiega od programu założeń realizowanych w większych i bogatszych miastach. Zarówno rozplanowanie obiektów średniowiecznych, jak i nowożytnych było wynikiem konkretnej koncepcji organizacji przestrzeni targowej. Jednak uzyskane wyniki badań nie pozwalają na wydzielenie miejsc, gdzie sprzedawano poszczególne grupy towarów. Również nie rozstrzygnięta pozostaje kwestia lokalizacji ratusza, mimo podejmowanych dotychczas prób¹⁶. Wiadomo jedynie, że przed podziałem miasta istniała siedziba rady. Po 1369 r. Bytom miał dwie rady i możliwe, że również dwa ratusze. Prawdopodobnie dopiero po 1479 r. wyłoniono

¹⁶ Por. m.in. J. DRABINA, H. GERLIŃSKI, *Nieistniejący ratusz*, [w:] *Zabytki Bytomia*, „Magazyn Bytomski”, t. 7, Bytom 1988; s. 65-70; DRABINA, HORWAT, *JEDYNAK*, *op. cit.*, s. 14.

Ryc. 1. Bytom. Lokalizacja odkrytych relikwów w obrębie obecnego rynku. Średniowiecze: CK-I, CK-II – ciągi kamer; r-o – rowy odwadniające; Ul, P – odcinki moszczenia nie istniejącej już ulicy Piekarniczej. Nowożytność: R – ratusz; B-1 - B-4 – pozostałe budynki bloku śródmiejskiego; K-6, K-7 – kramy; S – studnia; W – podstawa wagi; w-d – nitki drewnianego wodociągu

wspólne urzędy, aczkolwiek niewykluczone, że zaczęły one powstać już po 1459 r. Nie wiemy, czy zmiany, jakie następowały w tym czasie zaowocowały budową nowego ratusza. Obserwowane w obrębie nawarstwień rynkowych dwie warstwy pożarowe, łączone z wydarzeniami z lat 1475 i 1515, dają świadectwo zniszczeń, jakim uległo miasto. W jakimś stopniu również i te wydarzenia wpływały na decyzje o zastosowaniu budulca trwalszego od drewna. Pierwszy murowany ratusz wzniesiony mógł być dopiero po 1515 r. Po jego zburzeniu, następny, być może, również znajdował się na placu, aczkolwiek nie wiemy, czy był murowany. Nie bez znaczenia dla rekonstrukcji rozplanowania placu targowego, a przede wszystkim lokalizacji ratusza, są dwa XVIII-wieczne plany Bytomia, publikowane wielokrotnie w różnych opracowaniach¹⁷. Na starszym z nich, z 1756 r., w obrębie placu widnieją 4 budowle. Największa ulokowana bliżej północno-zachodniego narożnika rynku, dłuższymi ścianami na osi północ-południe, oznaczona jest jako ratusz. Pozostałe budynki mieszczą się bliżej zachodniej i południowej pierzei. Zbliżony

układ pokazuje plan z 1788 r. Nie wiemy, niestety, kiedy obiekty te zostały wybudowane. Możemy jedynie przypuszczać, że po zburzeniu renesansowego ratusza kolejna siedziba rady znajdowała się w północno-zachodnim narożniku placu targowego, a od końca XVIII w. (co potwierdziły obserwacje dokonane w trakcie nadzorów archeologicznych) jej nowy gmach wzniesiono w pierzei zachodniej rynku. W obrębie rozpoznanych wykopaliskowo XVII i XVIII-wiecznych nawarstwień rynku natrafiono jedynie na pozostałości wagi i studni. Uwidocznione na planach budowlę znajdują się w części południowo-zachodniej rynku, nie objętej badaniami. Przyjąć należy, że to one przejęły funkcje obiektów skupionych w XVI i XVII wieku w północnej części rynku.

Zarysowanych tu problemów, lokalizacji ratusza w średniowieczu oraz rekonstrukcji przemian zagospodarowania przestrzeni placu targowego, nie rozstrzygniemy bez kompleksowych badań archeologicznych parceli przyrynkowych oraz południowo-zachodnich partii placu.

RÄUMLICHE PLANUNG DES MITTELALTERLICHEN UND NEUZEITLICHEN MARKTES IN BEUTHEN IM LICHT DER NEUESTEN ARCHÄOLOGISCHEN FORSCHUNGEN

Zusammenfassung

Die archäologischen Ausgrabungen, die in den Jahren 1998 und 1999 im zentralen und östlichen Teil des Beuthener Marktes durchgeführt wurden, ließen Kulturschichten und Relikte der Bebauung zutage kommen, die einen Grund für eine Rekonstruktion der Verwandlungen in diesem Stadtteil gaben. Im Lichte dieser Angaben ist es festzustellen, daß die 1254 vom Oppelner Herzog Wladislaw unternommene Gründung von Beuthen nicht sofort zustande gekommen ist. Wir sind der Meinung, daß die Organisierung eines städtischen Ortes erst an der Wende des 3. und 4. Viertels des 13. Jahrhunderts ihren Anfang genommen hat.

Das ursprüngliche Niveau des Marktes findet sich 1,7 2,2 m unterhalb der jetzigen Oberfläche. Der rechteckige Platz, mit seiner längeren Achse ost-westlich orientiert, war von der Wende des 3. und 4. Viertels des 13. Jh. bis zum Ende des 14. Jh. mit Holz gefestigt. Kiefer- und Tannenzweige und kurze Rundhölzer wurden quer zum fallenden Gelände gelegt. Es sind

4 Horizonte der Oberfläche durch Schichten von Dung und Moor, die bei der Benutzung des Marktes angewachsen waren, erhalten geblieben. Im Bereich des Marktes bestand ein Entwässerungssystem. Es bestand aus einer mit Holz geschalteten Gosse, die inmitten des Platzes entlang an der längeren Achse lief und in zwei Abschnitte im östlichen Teil zerfiel, die weiter gemäß dem Geländegefälle in Richtung der von den Marktecken gegen Osten auslaufenden Rycerska/Ritterstraße und Krakowska/Krakauer-Straße führten.

Die in den Forschungsgrabungen verfolgte Schichtenlage sowie die erhaltenen Überreste von 4 als Handelskrame geltenden Objekten lassen einen Versuch nur einer Teilrekonstruktion der Raumplanung des östlichen Teils vom Marktplatz im 4. Viertel des 13. und zu Beginn des 14. Jh. Als Baustoff wurde vor allem Tannen- und Eichenholz angewandt. Die Krame wurden nur in einer Tiefe der Grundswellenbalken eingetieft. Aufgrund eines erhaltenen Fragments vom Eckpfostens des Krams Nr. 1 darf man annehmen, daß seine Wände im Rahmenbau errichtet worden sind. Der Bau konnte über einen Laubengang

¹⁷ Por. K. BIMLER, *Planung und Befestigung der mittelalterlichen Stadt Beuthen*, Beuthen 1943.